

VAHDETTİN'DEN SONRA BATI'YA SİĞINANLAR
“REOUF, ADNAM, HALİDE EDİP”
SİLAH ARKADAŞLIĞI, İHTİLAL ÇOCUKLUĞU VE SUİKAST

”Mustafa Kémal En Larmes”: Mustafa Kemal Gözyaşları İçinde”
Daily Telegraph, 22 Ekim 1927

Mustafa YILDIRIM*

Bir haftadır anlatmakta olduğu, bağımsızlık savaşı ve kuruluş tarihinin sonuna geldiğinde bir an duraklamış, salondakiler bakmış ve “Efendiler, bu beyanatımla, milli hayatı hitam bulmuş farzedilen büyük bir milletin, istiklâlini nasıl kazandığını ve ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, milli ve asri bir devletin, nasıl kurduğunu ifadeye çalıştım. Bugün vasil olduğumuz netice, asırlardan beri çekilen milli musibetlerin intihabı ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir. Bu neticeyi, Türk gençliğine emanet ediyorum” demişti.

İşte bu sözlerle giriş yaptı son bölüme. “Ey Türk gençliği!” diyerek sürdürdü sözlerini. Sesi giderek buğulanıyordu. Son tümceler sözlerinden dökülürken gözyaşları yanaklarından süzülüyor, sesi gitgide boğuluyordu. Salondaki Cumhuriyet Halk Fırkası delegeleri heyecanla ayağa kalkmışlardı. Hepsinin gözlerinden yaşlar iniyordu.

Beş gündür bağımsızlık savaşımının ve kuruluşun (1919-1927) olaylarını, ayrıntılarıyla anlatmakta olan Cumhurbaşkanı’nı izlemekte olan ve günü gününe yayın organlarına haber geçen Avrupalı, Asyalı gazeteciler şaşkınlık içindeydiler. Bir sonraki gün kendi ülkelerinde yayınlanan gazetelerde “Söylev’in” son gününü haber yaparlarken bu heyecanlı ve duygulu ortamı da yansıttılar.

Daily Telgraph’ın 22 Ekim 1927 tarihli baskısından alıntıda bu haber şu başlıkla yer alır: “**Mustafa Kémal En Larmes**” yani, “**Mustafa Kemal gözyaşları içinde**”¹ Büyükelçi Sir G. Clerk, İngiltere Dışişleri Bakanı Austen Chamberlain’e “Constantinople, Ekim 26, 1928”² tarihli ve 534 no’lu raporunun son maddesinde, bu durumu şu sözlerle açıklar:

“Mr. Helms’in bildirdiğine göre, toplantının sonuna doğru Gazi’nin sesi neredeyse duyulmaz oldu. Fakat O, bir bitiriş yapmak için kendine hakim olarak, ülke gençliğine seslendi, onlara işgalcilerle karşılaşmalar bile cumhuriyeti koruma görevini verdi. Ve bu [sözler] dinleyicileri ve kendisini öylesine etkiledi ki, Gazi ve dinleyenlerin çoğu gözyaşlarını tutamadılar.”

Mustafa Kemal Bağımsızlık ve Kuruluş yıllarının siyasal tarihini belgeleriyle anlatıyor:

“Nutuk” ya da “Söylev” olarak adlandırılması nedeniyle, çoğu zaman, bir meydan konuşması gibi algılanan gelen bu anlatım, Bağımsızlık Savaşı ve kuruluşun ilk yıllarının bir belgeli tarih olarak ayrıntılarıyla okunmasıdır.

* *Mustafa Yıldırım: Bağımsız araştırmacı yazar. Yeni emperyalizm çağında ABD ve Batı Avrupa’dan yönetilen ulus devletleri parçalama, etnisite ve cemaat demokrasilerine evirme hareketini sergileyen makaleleri, araştırmaları bir çok yayında yer almıştır. Ayrıca Bağımsızlık Savaşı’nda M. Kemal’in gerillalarının gerçek savaşımını konu alan belgesel romanı “Ulus Dağına Düşen Ateş (Bilgi Yayınevi-2002)” Samim Kocagöz 2002 Edebiyat Ödülü’ne uygun görülmüştür.*

19 Mayıs 1919'dan başlanarak, örgütlenme, yerel direnişlerin ve örgütlerin eşgüdüme bağlanması, siyasal yapılanma, demokratik ve ulusal bir meclisin yönetimi devir alması, ulusal ordunun kurulması, yurdun tüm güçlerinin ve olanaklarının savaşa yöneltmesi, savaşlar, işgalci devletlerin bağlaşıklığının dağıtılarak barış anlaşmalarının yapılması, savaş içinde yeni devletin kurumsallaşması, savaş sonrası yeni devletin yasal temellerinin oluşturulması, devletin uluslararası kabul görmesi için anlaşmaların gerçekleştirilmesi, art arda başlatılan ayrılıkçı isyanlara karşı sürdürülen savaş ortamında ulusal meclisin güçlendirilmesi, savaş, iktisadi örgütlenmenin kurumlaştırılmaya başlanması, eğitim ve kültür kurumlaşmasının yasal temellerinin oluşturulması, tebaalıktan yurttaşlığa geçiş yasalarının yerleştirilmesi, dışardan kışkırtılan tuzaklar, yeni yönelişe karşı oluşturulan saltanat döneminin bir biçimde korunması ya da serbestlik, sınırsız siyasal özgürlük istemleriyle gizlenen etnik sert muhalefet, suikastlar ortamından halk egemenliğinin kurulması yönünde ulusal birliğin güçlendirilmesine yönelik iç pazarın bütünleştirilmesi için ulaşım yatırımlarının hızlandırılması aşamaları, olaylar dizini içinde ayrıntılarıyla yer almıştır.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, o güne dek, yasal kuruluşu daha dört yıl önce ilân edilmiş olan yeni devletin varlığına karşı yapılan saldırılara, gerçekleri yalanlarla bozup erki ele geçirmek, saltanatı, o olmazsa hilafeti, o da olmazsa bir cuntayı iktidara getirme girişimlerine toplu bir yanıt vermiştir. Yalnızca bir yanıt da değildir. Aynı zamanda yeni bir aşamaya evrilecek olan çağcıl kurumlaşma sürecinin hemen öncesinde, açık ya da gizli bozguncularla, geçmişle bir hesaplaşmadır. Muhalefet adına iç-dış hangi örgüt, devlet, kişi, topluluk varsa açıktan konuşabilmiştir. Ne var ki, kuruluşa yön verme ve yönetim sorumluluğuyla titiz davranan Cumhurbaşkanı belirli bir disiplin içinde yanıtlamıştır bu muhalefeti. 15 Ekim 1928'de CHP kurultayında önceden hazırladığı tarihsel değerlendirme belgesini okurken, "Olup bitenleri bir de bizden dinleyin!" der gibidir.

Bu hesaplaşma öylesine ciddidir ki, tanıklıklara ya da belgelere dayandırılmamış hiçbir konu yoktur. Bağımsızlık savaşımının bir aşamasına dek birlikte görünmüşlerdi. Savaş süresince kurulmaya başlanılan yeni devletin kurumlaşmasına karşı örtülü bir karşı çıkış içindeydiler. Yeni devletin Lozan'da uluslararası antlaşmayla kabul edilmesinin ardından Türkiye Cumhuriyeti devletinin ilan edilmesi aşamasından sonra karşı çıkışlarını giderek şiddetlendirmişlerdir.

Açıktan yürütülmeye başlanılan bu karşı çıkış, daha yeni yıkılmış, yasa dışı bırakılmış eski düzene özlemi duyanları çevrelerinde toplamaları ve **1924-1925 Kürt ayaklanması sürecinde savaşımalarını yükseltmeleri sonuçsuz kalınca, kestirme bir yol bulmuşlardır. Bu yol, Kürt ayaklanmasından sekiz ay sonra cumhurbaşkanını öldürmektir.**

Böylesine karmaşık üç-dört yılın ardından, yıllarca, ülkede birliğin korunması amacıyla hoşgörülü davranılmış olunmasını, olan bitenin örtülü kalacağını sananları belgelerle, kendi yazdıkları mektuplarla, telgraflarla ele veren bir hesaplaşma, bir tarihtir Gazi Mustafa Kemal'in anlattıkları.

Batıya Sığınanlar tepkide gecikmiyor ve M. Kemal'in hanedanlık kurma amacıyla olduğunu ileri sürüyor:

Kuruluşun ilk üç yılındaki olayların sonunda, yıkım muhalefeti yükseltenlerin tasfiye edilmesini, "ihtilâlin çocuklarını yemesi" ya da "dava ve silâh arkadaşlarının iktidar savaşı" gibi kişisel hırslara bağlanması, neredeyse, yadsınamaz, tarihsel gerçeklik olarak ileri sürülür olmanın ötesinde, artık tartışılması bile gereksiz görülen bir yargı olarak yerleşti ya da yerleştirildi. Oysa tarih, belgeleriyle bu sorgusuz ve sorumsuz yargıyı yerle bir etmekte zorlanmayacaktır.

Cumhuriyet devletinin ilk üç yılında muhalefeti yükseltenlerin bir bölümü, 1926 yılında Cumhurbaşkanı'nın öldürülmesi girişiminden hemen önce yurtlarını bırakıp gitmişlerdi. Nereye? Daha üç-dört yıl öncesine dek yurtlarını işgal etmiş, kana bulamış Batı Avrupa ülkelerine... Böyle yaparlarken, devletlerini henüz tanımamış Amerika'da, Lozan Antlaşması'nın altına imza atmasına karşın elçiliğini İstanbul'dan Ankara'ya yollamakta direnerek cumhuriyet devletinin kısa sürede yıkılmasını bekleyen ve bu süreci hızlandırmak için elinden geleni ardına koymayan İngiltere'de yaşarken onurların küçücük de olsa bir sarsılma olmuş mudur?

“Söylev”in hemen ardından yaptıklarına bakılacak olursa böyle bir onur sızısı duydukları söylenemez:

Cumhurbaşkanı'nın Cumhuriyet Halk Fırkası kurultayında anlatımını bitirmesinden dokuz gün sonra, **29 Eylül 1927 tarihli Daily Telegraph'ta** yayınlanan yazının başlığı ilgi çekicidir: “Mustafa Kemal'in Konumu Türk Diktatörlüğüdür”. Yazının son bölümü daha da çarpıcıdır. Buna göre; Mustafa Kemal daha işin başından beri diktatörlük eğilimindedir. Onun diktatörlüğünü “Birinci Meclis” (1920-1923) önlemiştir. Mustafa Kemal'in “despotluk” eğilimlerine engel olmak amacıyla “başkumandanlık süreleri sınırlı tutulmuştur.” Ne var ki M. Kemal muhaliflerini ezerek bir diktatörlük kurmuştur. Yazı bununla da kalmıyor, Mustafa Kemal'in çağdaş olamayacağını da kanıtlamak istiyor. Onun halife-sultan olmak gibi bir gizli niyeti de olabileceğini belirtiyor. Yazılanlara bakılırsa, Mustafa Kemal çok istese de bir hanedanlık kuramaz. Yazıya göre nedeni oldukça basittir:

“Eğer [Mustafa Kemal] saltanat ve hilafeti yeniden kurarsa –ki, gece-gündüz [hilafeti] şiddetle suçlamaktadır– bu onu gülünçleştirir. Onun kendisine bir çıkar sağlamayacak, böyle bir konumu isteyecek denli aptal olduğunu sanmam. Bütün bunların yanında, O'nun yeni bir hanedanlık kurması olanaksızdır. Çünkü evli değildir ve bir mirasçısı yoktur.”³

Yazılanlar oldukça açıktır: Hanedanlık kurmak için aile gerekir, prens, prenses gibi mirasçılar gerekir. Oysa Mustafa Kemal'in çocukluğu yoktur. Bu denli gerçekçi, ve ilginç görüşlere sahip bu yazar. İlginç olduğu kadar, İngiliz sicimine iyi tutunabildiği anlaşılan Doktor Adnan (Adıvar), Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından dört yıl geçtikten sonra böyle düşünüyor. Düşünmekle kalmıyor, yurdunun Cumhurbaşkanı'nın aslında demokrasi düşmanı olduğunu, İngilizlere ve dünyaya açıklıyor. O zamanın sözüyle müzevirlik yapıyor. Amerikan mandası tasarımı suya düşüp saltanattan da umudu kesince Ankara'ya geçmiş, Birinci Meclis'i yönetmiş, daha sonra da Terakkiperver Parti'yi örgütleyerek sekreterliğini yapmış olan Doktor Adnan, sığındığı ülke yönetimini mutlandırmış olmalı bu yazdıklarıyla.

Mandacı olmadım, ama ...

Doktor Adnan'ı (Adıvar) eşi Halide Edip izler ve Times'a yayınlanmak üzere bir yazı yollar. O'nun derdiyse, Mustafa Kemal'in 1918-1920 arasında İstanbul'da Amerika'ya sığınma girişimleriyle ilgili yaptığı açıklamalardır. Halide Edip, A.B.D mandacılığı suçlamasını üstüne almak istememektedir. Ona göre Mustafa Kemal, konuları çarpıtmaktadır. Halide Edip işin aslını yeniden açıklar yazısında:

“Vakit [Gazetesi] idarehanesinde, Paris'te bulunan Wilson'a hitaben bir muhtıra vücuda getirildi. Fakat bu muhtıra, Amerika'nın Türkiye'ye iktisaden yardım etmesi, belirli bir süre için uzmanlar, danışmanlar göndermesi, memlekette bir barış dönemi kurması, Türk milletine içerde reform yapmak ve yeni bir yönetim tarzı uygulama imkânını vermesi isteğini kapsayan bir projeden ibaret idi.”⁴

Görüldüğü gibi Halide Edip Hanım, Türkiye'yi Amerikalı iş bilenlerin, danışmanların yönetmesini, bu yabancıların uygun reformlar gerçekleştirmelerini, yeni bir rejim

kurmalarını istemektedir. Ona göre bu istek, asla ve kat'a, bir manda, bir himaye, başkalarının boyunduruğu altına girmekle bağlantılı değildir. Acaba, manda, yani kol, kanat, etek altına sığınma daha nasıl olabilirdi ki?!

Halide Edip Hanım, bunları Times'a yazarken, Mustafa Kemal'in anlattığı tarihin ekli dosyaları içinde, kendisinin kaleme alıp gönderdiği mektubun da bulunduğunu ve bu mektupta, **"Biz, İstanbul'da, kendimiz için, bütün eski ve yeni Türkiye sınırlarını kapsamak üzere geçici bir Amerikan güdümünü, katlanılabilir kötü durum olarak görüyoruz. Serüven ve savaş zamanı artık geçmiştir."** dediğini ve hatta Amerikalıların farklı din ve milletten insanları iyi yönettiğini de anlattıktan sonra, Amerikan heyetini Sivas Kongresi başlayınca dek bekleteceklerini ve dahi Sivas'a bir Amerikalı gazeteci yollamaya çalıştıklarını da bildirmiş olduğunu, unutmış olabilir miydi?

Ne demektir "savaş zamanının geçmiş" olması? Bu sözlerde en küçük onursal direniş isteği görülüyor mu? İngiliz ve Fransız devriyelerinin kol gezdiği İstanbul'da, Amasya Genelgesi'nden, Erzurum Kongresi'nde direniş ve savaş kararları alındıktan sonra bile Amerikan heyetiyle ilişki kuracaksınız ve Amerikalılar'ın "iyi yönetimleri" altına girmeye karar vereceksiniz. Bu yetmiyormuşçasına, Mustafa Kemal'den Sivas Kongresi'nde Amerikan mandasına girme kararı çıkartmasını isteyeceksiniz. Üstelik ABD'nin İngiltere'nin işgalini onayladığını bile bunu yapacaksınız. Amerikan heyetinden Sivas Kongresi'ni beklemelerine ricacı olacaksınız. Anadolu'nun dört bir yanında direnişe geçen halka rağmen bu isteğinizde ısrarcı olacaksınız.

Halide Edip, İttihatçı Cavit Bey'e yollamış olduğu 9 Ağustos 1919 tarihli mektupta, **"Amerika işleri pek iyi gitmektedir"** diye yazmış olduğunu da unutmış olabilir mi? Pek tabii ki, unutkanlığın sınırı olmaz. Olaylar bilgisinden öyleleri vardır ki, bellekten silinir gider. Halide Edip Hanımla pek güzel ilişkilerde bulunduğu anlaşılan Amerikalılar'ın, İttihatçı (Maliyeci) Cavit Bey'i ziyaret ederek Türkiye'nin iktisadi durumu hakkında bilgi almaları gibi. Bunu olağan karşılamalı. Amerikalılar'ın himayelerine, yani manda yönetimine alacakları Türkler'in durumlarını incelemeleri, bir maliyet çıkarmaları son derece olağan.⁵

Amerika'nın boyunduruğu ve yönetimi altında yaşamayı katlanılabilir "kötü" bir durum olarak gören Halide Edip Hanım'ın, ne sıfatla anarlarsa ansınlar, Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanlığını yaptığı, bağımsız ve bağlantısız yurtlarında yaşamaya katlanamayıp Amerika'ya, Fransa'ya, İngiltere'ye sığınmayı meziyet saymalarına şaşılabilir mi?

"To The Editor of Times"

Halide Edip'den sonra Times'a, Paris'ten ikinci bir yazı gelir. 2 Kasım 1927 tarihli Times'da yayınlanan bu yazı Mustafa Kemal'in diktatörlüğünü kanıtlamak ister:

"Ulusal bağımsızlık savaşımında, Türk ordusunu zafere ulaştırmış olan Mustafa Kemal Paşa, adına bağlanmış olan prestij ve zaferi bir diktatörlük kurmak için kullanmıştır. Üzülerek görüyorum ki, son birkaç yılda gerçekleşen çürüme ve canavarlıklara bir gerekçe göstermek, mazeret bulmak için tarihsel olayları saptırmaktadır."

Çürüme, bir iyi durumdan özünü değiştirip niteliği bozuk yeni bir duruma geçiş sürecini anlattığına göre, iyi durum Cumhuriyet devleti öncesi olmalı, çürüme dönemi de 1923-1927 arası... Bu çürümeye eşlik eden bir başka olgu da canavarlıklardır. Nedir bu canavarlıklar?

Yazının sahibi kuşkusuz, daha işin başında, yeni devletin kurumları oluşturulamadan, yıkıntılar içinde yeni bir iktisadi düzen oluşturulamadan başlatılan isyanları, iki kez planlanan suikast girişimlerini kastediyor olamaz herhalde... Yoksa "çürüme" dediği şey,

saltanatın, hilafetin geri gelmemek üzere silinmesi, çağa uygun bir etnik mozaik devleti kurulmuş olmaması mıydı?

Yazının altını imzalayan kişi, bu canavarlık ve çürümeyi tanılamaya söz vermektedir:

“Diktatör [M. Kemal] kamuoyu önünde, belgelerde adı geçen kişilere zulmetmeyeceğine ve onları öldürmeyeceğine söz vermelidir.”⁶

Türkiye’de, 1923-1927 arasında insanlara zulmedildiğini, insanların öldürüldüklerini, Londra’da insanlık alemine bildirmiş olan imza sahibinin elinde öyle belgeler vardır ki, yer yerinden oynayacaktır.

Ancak, bu denli ciddi bir şantajda bulunulurken belgelerin ya da kanıtların ucunu kıyısını göstermek adettendir. Ne yazık ki, Times’taki bu satırların altına **“Reouf”** imzasını atan kişi yıllar sonra da bir belge yayınlamaz. Üstelik “diktatör” olarak adlandırdığı Mustafa Kemal’in ölümünden sonra bile yapmaz bunu.

Herhangi bir belge ortaya koymayan Rauf (Orbay) Bey, hatıralarını yazar. Edebi ve tarihi bir söylem yayınlanılmaya çalışılan bu hatıralardan, **Mayıs 1926’da Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’i öldürmek** üzere örgütlenenlerle ilgili şu satırların, çürütmenin asıl adresini göstereceğini hesap etmemiş olmalı. Londra’daki The Times’a yazı yollayan Rauf (Orbay) Bey, ‘Bağımsızlık Mahkemesi’ üyelerini, **“serkeş”** ve cumhuriyet hükümetini **“eşkiya”** olarak onurlandırmaktadır. Bu hakaretleri sıralarken, yıllar sonra 1926 suikast girişiminden ön bilgisi olduğunu anılarında anlatacağını hesap etmemiş olmalı. Anılardan okuyalım:

“[...] Ankara’da bulunduğum sırada, Erzincan Mebusu Sabit Bey, [...] arkadaşlarıyla bir eğlence aleminde cereyan eden bazı müphem ve imalı ifadelerden; Reisicumhur Hazretleri’ne karşı suikast fikrinin mevcudiyetinden şüphe ediyor ve ertesi günü de bu şüphesini bana naklediyor.”⁷

Dolambaçlı anlatımı bir yana bırakırsak durum şudur:

1) İçki masasında Cumhurbaşkanı’na yapılacak suikasttan söz edilmiştir.

2) Bunun farkına varan mebus da, bu durumdan endişelenmiş ve kalkmış bunları Rauf Orbay’a anlatmıştır.

3) Rauf Bey, Ordu Vilayeti Mebusu Faik Bey’i bulmuş ve suikast örgütlenmesinin yöneticilerinden olduğu bilinen, eski ‘Lazistan’ (Rize) Mebusu Ziya Hurşit’in Ankara’da bulunma nedenini sormuştur. **“Askerlik işlemlerini takibe geldi”** yanıtını alan Rauf (Orbay) Bey, **“Ziya Hurşit’in Ankara’dan uzaklaştırılmasını teklif ve temin”** etmiştir.

Söylenti bile olsa, **“müphem”** bile görse, bu durumu Cumhurbaşkanı’na, haydi o olmadı, bir hükümet üyesine ya da bir kişi aracılığıyla güvenlikten sorumlu görevlilere bildirerek öldürme işini önlemeyi, her nedense düşünmeyen Rauf Bey, suikast düzenleyicilerden olduğunu bildiği adamın Ankara’dan gitmesini **“temin”** ettiğini yazıyor. Bu konuda başkaca bir girişimde bulunmuyor.

Oysa öldürülme olasılığından söz edilen kişi, bir aşiretler arası kan davasında hedef seçilmiş sıradan biri değil, cumhurbaşkanıdır. Dolaylı da olsa, bu cinayet hazırlığını bildirmeyen Rauf Bey, bu durumu **“mensubu”** bulunduğu partinin başkanı ve aynı zamanda **“silah arkadaşları”** **Kazım Karabekir’e, Ali Fuat Cebesoy’a, Refet Bele’ye, ya da Adnan Adıvar’a, Halide Edip Hanım’a** anlatmamış olabilir mi? Yoksa, o anlattı da, bu eski dava arkadaşları da durumu, kuşkuya dayanan bir dedikodu, önemsiz bir adamın öldürülmesine yönelik boş bir söylenti olarak mı değerlendirdiler ve seslerini çıkarmadılar?

Öldürme girişiminin son anda ortaya çıkarılmasından bir yıl sonra bile Mustafa Kemal’e **“diktatör, çıkarıcı, despot, hanedanlık düşkünü”** sıfatlarını İngiliz basınında tez elden yayımlatmalarına ve yıllardan sonra yazmış oldukları anılarında bile herhangi bir belge sunmadıklarına bakılırsa, onlara **“büyük demokratlık”** sıfatını uygun gören zamane derin tarihçilerine şaşmak olanaksız oluyor. Tıpkı, öldürme hazırlığını ihbar etmekte

sakinca görmeyenlerin İngiliz gazetelerine Mustafa Kemal'in diktatörlüğünü ihbar etmekte de gecikmemiş olduklarını görmedikleri gibi.

Heyeti Temsiliye'nin hükmü kalmamıştır...

Paris ve Londra'dan dünyaya şikayet ettikleri "diktatörün" ölümünden sonra ülkeye dönen bu sığınmacıların itibarları iade edilmiş, Rauf'un dışındakiler milletvekili olarak meclise sokulmuşlardır. Hatta, Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Halide Edip Hanım'a bir de ödül verilir. 1945'te verilen ödülün gerekçesi, Halide Edip Hanım'ın Türk-İslam-Batı sentezini işleyen "Sinekli Bakkal" romanıdır.

Yıllar akıp gittikçe üstü örtülmeye çalışılan bağımsızlık savaşımı ve kuruluş dönemi tarihinin gerçekleri yıllar geçtikçe tersine çevrilmiştir. 1938'den sonra itibarları iade edilen bu kişiler, işgalcilerle işbirliği yaptıkları için yurtdışına sürülen kişilerden bazıları gibi CHP'de, mecliste yerlerini almışlardır.

Bunların çoğu, Atatürk'ün ölümünden sonra kendilerini yanıtlayacak, yalanlayacak kişi kalmadığını varsaymış olduklarından mı nedir, anılarını yayımlamaya başlamışlardır. Yazdıkları ve "rivayet" ettikleriyle de bağımsızlık savaşımı ve kuruluş dönemi üstünde kuşku yaratmayı başarmışlardır. Yayımlanan anılarda suçlamalarını ya da savunmalarını destekleyecek bir dizi belge bulmak olanaksızdır. Belge sunma kaygısı taşımayınca da, yazarların kahramanlıklarının derecesi ve katkılarının boyutları yıllar içinde yükseldikçe yükselmiş, büyüdükçe büyümüş ve neredeyse, onlar olmasaydı kurtuluş da olmazdı ilkesine ulaşmıştır.

Bu konuda en iddialı ve en ilginç olanı da Kâzım Karabekir'in tutumudur. Ona göre, Mustafa Kemal, 1918 sonlarında İstanbul'da ne yapacağını bilmez bir durumdadır. Mustafa Kemal'i Anadolu'ya geçmeye ikna etmiştir, Kolordu Komutanı K. Karabekir. Bu perde arkasındaki asıl kahraman tavidir. Anadolu'da direnişin başlatıcısı K. Karabekir'dir. M. Kemal işe sonradan el koymuştur.⁸

Her zaman olduğu gibi belgeler gerçeğin gizlenmesine izin vermeyecektir. Kongrelerden sonra Ankara'ya gelen Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak Anadolu'da silahlı direnişi örgütlemekte, kendiliğinden başlamış düzensiz yerel savaşçıları merkezi bir eşgüdümle ortak savaşa yöneltmeye çalışmakta, işgal altındaki yörelerde, kentlerde gizli, yarı gizli örgütlenmeleri kurumlaştırmaya çabalamaktadır.

Böylesine zorlu günlerde, onun karşı çıkmasına karşın, İstanbul'dan ümidini kesmeyenler işgalcilerin güdümündeki İstanbul'da meclisi toplarlar. Saltanatın kongreleri boğma girişimlerini bir anda unutan "silah arkadaşları"nın bu tutumlarına şaşırmayacaktır Mustafa Kemal. Tıpkı 24 Ocak 1920 tarihli telgrafa şaşırmadığı gibi.⁹ Niyetler gizlendiğinden olsa gerek, bu tür yazılar "ilerde ne olur, ne olmaz" kuşkusunu taşır. İşin içine kuşku girince, söz döndürülüp dolaştırılır. Ne var ki, isteğin ana konusu, maksadı ele verir. Kolordu Komutanı K. Karabekir imzasını taşıyan telgrafın son tümcesi yazarın zihniyetini ele verir:

"Binaenaleyh, meclis-i milli müntehab ve mevcut oldukça da Heyet-i Temsiliyenin ancak meclisin ikadıyla teşebbüsât icrasına mahal olmadığı fikir ve mülahazasındayım..."¹⁰

Bu dolaşık tümcede anlatılan kısaca şudur: İstanbul'da meclis çalışmaya başlamıştır. Heyeti Temsiliye de bu meclisin emrine girmelidir. Daha açıkçası: Ankara'daki temsil heyetinin işi kalmamıştır.

Böylece, 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan başlayıp, Samsun – Havza – Amasya – Erzurum – Sivas – Ankara yollarında, ulusal kongrelerde, saltanata, İngilizlerle işbirliği yaparak kongreleri basmak isteyen Osmanlı yöneticilerinin girişimlerine karşı verilen savaşım bir çırpıda unutulacaktır. Bu telgrafi yazar K. Karabekir, ne denli geniş ufuklu ve

vefalıdır ki, Erzurum'da Osmanlı Ordusu'ndan istifa eden, üniformasını çıkarıp atan eski komutanına "emrinizdeyim" demiş olması övünçle anlatılan Kolordu Komutanı, Sivas Kongresi'nin ardından daha altı ay bile geçmeden böyle bir telgraf yolluyor. Heyeti Temsiliye başkanı Mustafa Kemal, sabırlı bir komutandır. Sözü dolaştırmayı da sevmez:

"Meclis-i Milli'nin ve Hükümetin şimdi ve gelecekte tam bir güven içinde çalışmasına itimad edilse idi, Heyeti Temsiliye'nin vazifesi de kalmazdı. Bugün bu itimad, evvelkinden daha fazla değildir. [...] Memleketin bir çok devlet adamları ve büyüklerinin her ihtimale karşı şimdiden Anadolu'ya geçmeleri gerekiyor."¹¹

Mustafa Kemal, 'nazik' durumda nazik yanıtlar veriyor. Bu 'nazik' yanıtın anlamı aslında çok açıktır: İstanbul'daki yönetime güvensek burada olmazdık; oraya gidenler de tehlikededir ve mücadele edeceklerse Anadolu'ya geçmelidirler.

Mustafa Kemal, naziktir ama, yasallığa da bir o kadar uyar ve daha birkaç ay önce mücadelenin önce doğuda başlatılmasını önermiş olan Kolordu Komutanı'na konumunu anımsatır:

"Bununla beraber ansızın olağanüstü bir durum meydana gelirse, şimdiye kadar olduğu gibi Kolordu Komutanları ile görüşerek gerekli kararın alınacağı tabiidir..."

Başta Rauf Bey olmak üzere, her türlü kötü olasılığa karşı, Anadolu'ya geçmeyenler, bu telgrafın tarihinin üstünden bir ay geçmeden, İngilizlerce tutuklanacaklardır. Onların Malta sürgünleri sırasında Anakara'da kararlılıklarını ve dirençlerini koruyanlar her tür zorluğa katlanarak ve ihanetleri göğüsleyerek savaşılmıştır. Temsil heyetinin ve Mustafa Kemal'in çağrılarına kulak asanlar ise, aradan bir yılı aşkın bir zaman geçtikten, düzenli ordunun kurulmasından ve Sakarya zaferinin kazanılmasının ardından 1921 sonbaharında döneceklerdir Ankara'ya.

K. Karabekir'in yönetime karışma istekleri bitmek bilmez. "Doğu Cephesi Kumandanı" sanıyla imzaladığı 18/19 Şubat 1922 tarihli telgrafla bir başka istekte daha bulunur. Meclis'in tutuculardan oluşma olasılığına karşı, bir üst meclis kurulmasını önerir.¹² Bu meclisin oluşumunu açıkça belirtir:

"Herhangi bir mesleğin en âli tahsilini görmek ve Türkiye Hükümetinin vekâletini, valiliğini veya ordu kumandanlığını yapmış olmak gibi mühim şartlar teferriüatle takyit olunabilir."¹³

Büyük Millet Meclisi (BMM) Başkanı Mustafa Kemal, bu tür bir öneriyi halk iradesine aykırı bulur ve yanıtlar:

"Ancak, adı ve sanı "ayan" olmasa bile, ulusun bütün hak ve yetkilerini kullanmak üzere seçilmiş ve seçilecek olan BMM'nin temel kararlarını başka bir meclisin kararlarıyla bağlamak genel yönetim işlerinde uyduğumuz ilkelerin özüyle bağdaşmayacaktır. Bu uzmanlar meclisi de, yüksek düşünceleriniz üzere, milletvekilleri gibi ulusça seçilince, bir kaynaktan eşit yetki almış iki büyük kuvvetin, ulusun genel yönetimine etken olması türesel bakımdan da karışıklığa yol açan bir ikilik olacaktır. Bu durumun yaratacağı dengesizliği düzeltmek için de, ulusun haklarına ve yaşamasına etki yapacak üçüncü bir kuvvetin bulunmasını kabul etmek gerekecektir... 4 Mart 1922"¹⁴

"Diktatör" olarak ilan ettikleri Cumhurbaşkanı, daha savaş döneminde böyle savunmuştur meclisi. Karşı yazısını da "Büyük Millet Meclis Reisi" sanını kullanarak imzalamıştır. O zamanlar ne başkumandandır, ne de mareşal.

K. Karabekir, anılarında bu işi o kerteye vardıracağı ki, iler tutar yanı olmayan savlarla gerçekleri ters yüz etmekten çekinmeyecektir. Anılarında Ali Şükrü'nün öldürülmesi olayıyla ilgili yazdıkları 1990'lı yıllarda Atatürk'e karşı başlatılan kötüleme kampanyasına yardımcı olacaktır.

Trabzon Milletvekili Ali Şükrü, Giresunlu Osman Ağa, tarafından öldürtülmüştür. Muhafız Alayı Komutanı olan Osman Ağa, daha sonra güvenlik güçleriyle girdiği çatışmada ölür. Kazım Karabekir bu olaydan Mustafa Kemal'i sorumlu tutmak için, başlatılmış olan kampanyaya şu açıklamayla destek verir:

"Gazi pek asabi idi. [Gazi] Muhaliflerinden Ali Şükrü Bey, Ankara'ya matbaa makinası getirmiş. Tan adında bir gazete çıkaracakmış, siz hala uyuyorsunuz," diye yaveri Hüseyin [Cavit] Abbas Bey'e verdi, veritirdi. Ve 'Yakın, yıkın' diye çıkıştı."

Gerçeklerin bilgisine ulaşma tembelliğindeki kişiler bu satırları okuyunca hiç kuşkusuz öldürme olayını da kurgulayacaklardır. Karabekir'in bu satırlarına göre, Mustafa Kemal "Yakın yıkın" diye emir vermiş. Oysa, Tan gazetesi yakılmadığı gibi yıkılmamıştır da. Tan Gazetesi, o zamanlar pek küçük olan ve konut sıkıntısı çekilen Ankara'da yönetimin bir muhalif sese duyduğu ilgi sonucu Milli Savunma Bakanlığı binasının¹⁵ bodrum katında yayın yaşamına başlamıştır.

Kazım Karabekir'e bakılırsa, 1923 başlarında, bakanlık binasının altına bir matbaa kurulmasından, bu matbaada muhaliflerden Hüseyin Avni (Ulaş), Necati (Albayrak) ve Ali Şükrü'nün sesi olan bir gazetenin basılmasından BMM Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in bilgisi olmayacak ve yaverine çıkışacak. Üstelik bu gazete konusunda soruşturmayı bir yana bırakın, zamanın yöneticileri tarafından Ali Şükrü'ye bir küçük eleştiri bile yöneltilmemiştir.¹⁶

Bu tür bir yaklaşımın "silah arkadaşlığı" ile bir ilgisi olduğunu ileri sürmek çok güçtür. Bu tutumuyla Kazım Karabekir, Rıza Nur'un usulüne daha yakınlaşır. Ali Şükrü olayında yaklaşımları ve yorumları çok benzerdir. Rıza Nur, Paris'te yazdıktan sonra, nedense İngilizlere teslim ettiği anılarında Ali Şükrü'nün öldürülmesini şöyle yazmıştı:

"Bir gün, Mustafa Kemal, Keçiören'de Kılıç Ali'nin bağına gitmiş, içmişler. Mustafa Kemal zil zurna sarhoş olmuş. Topal Osman'ın adamlarından üç kişiyi çağırmış, emir vermiş, 'Şimdi gideceksiniz, neredeyse Ali Şükrü'yü bulacaksınız, öldürüp geleceksiniz' demiş."

Rıza Nur, Ali Şükrü'ye rastladığını belirtir ve aralarında geçen konuşmayı da ekler:

*"Dedim [R. Nur]: Yahu ihtiyatlı davran, biraz şiddeti kes! Dedi [A. Şükrü]: Bir şey yapamaz. Ben ondan bunun intikamını alacağım. Bu ..mussuz, hırsız, ..şt, ..zevenkten milleti kurtaracağım. Ben onu geberteyim de görsün."*¹⁷

Goebels türü yalan propaganda ve yanlış yönlendirme yapanların "ihtilalin çocukları" ya da "silah arkadaşları" olarak adlandırılmaları ne denli gerçekçi olabilir?

Uzun erimli savaşımın gerçeklerin örtülmesiyle kazanılamaz:

Uzun yıllar, "milliyetçi mukaddesatçı" ve son yirmi yılda da gerçek demokratlar olarak bayrak yapılan bu kişilerin, savaşımın başında ve kuruluşun en sancılı, en zorlu yıllarında muhalefet saflarına katılmalarını, "silah arkadaşları arasında anlaşmazlık" olarak yansıtmak yanıltıcıdır. Bu zorlu yıllardaki nesnel durumu bir yana bırakıp, yönetimi yıkma girişimlerine, doğrudan ya da dolaylı olarak, destek vermeleri onların tasfiye edilmelerine yol açmıştır. Bu tasfiyeyi, "ihtilalin çocuklarını yemesi" olarak nitelemek yanıltıcı ve akıl karıştırıcıdır. Bu tutum, yanlış bilgilendirmeyle Cumhuriyet Devleti'nin kuruluş ilkelerine inancın ve güvenin yıkılmasına yönelik olarak dışardan örgütlenen gri propaganda kampanyasına yardımcı olmaktadır.

Söz konusu kişilerin, ulusal birliğin korunması adına bağışlanmış olmaları onların suçsuz olduklarını göstermediği gibi; Amerika ve İngiltere'de en ünlü gazetelerde yer almalarının altındaki temel nedeni de unutturamaz. Unutturulamayacak bir gerçek de Mondros Mütarekesi antlaşmasının altında Rauf Bey'in imzasının bulunmasıdır. Daha sonra bu anlaşmaya imza atmanın tarihsel ağırlığını hafifletmek için "İngilizler sözünde

durmadı” gibi safsatalarla aklanmaya çalışılan teslim antlaşmasına, “mütareke” yani “bırakışma/ateş kesme” antlaşması denmesinin tek nedeni, usulen bir savaşı sona erdirmek üzere yapılmış olmasıdır. Oysa anlaşma, Sevr’de düzenlenecek paylaşımdan önce işgalin yolunu açan açık bir teslim senedidir. Bu öyle bir antlaşmadır ki, cephe tutmuş, savunma hattında duran ordunun hiç savaşmadan teslimini kabul etmiştir. Yurdun herhangi bir yerinin işgal edilmesini kabul eden bir antlaşmadır. Mondros’ta demirlemiş İngiliz zırhlısında imzalar atılırken, Mustafa Kemal Toroslar’da siperler kazdırmakta, Alman mareşallerinin ve maceracıların elinde dağılmış ordusunu toparlayarak yeni bir yurt savunma hattı kurmaktaydı. Bu iki tutum arasındaki ayrılığın ve “yurt bağımsızlığı” ile “hanedan kurtarma” düşüncesi arasındaki uçurumun iyice ortaya çıkması için, bağımsızlık savaşı yetmemiş, sözde silah arkadaşlarının emperyalizmin kalelerinde makale yazılmaları gerekmiştir. Ne ki, yıllar geçtikçe, bağımsızlık düşüncesinin yerini yabancı devlete yaslanma inancı aldıkça o makaleler unutturulmuş ve imzalayanlar da bu bağımlılığa koşut olarak yeniden yüceltilmişlerdir. Bu gelişmeden zara görenler de, gerçek “silah arkadaşları” ve onların yolunda yürüme ilke edinen yeni kuşaklar olmuştur.

Devrimler utangaçlıkla savunulamaz:

Anımsanacaktır ki, 1990’larda geçmişle ilgili kuşku yaratma kampanyası “tabuları yıkmak” şiarıyla başlatılmıştı. Bu kampanyanın en üst noktasında **“İzmir suikastı davası yeniden görülmesi”** istenmiş ve bu istek TBMM’de bir önergeye konu edilmişti. Beklenirdi ki, bir meclis üyesi ayağa kalsın ve **“Bu mudur isteğiniz? Hodri meydan; görelim bakalım: Davanın eksiki mi, yoksa fazlası mı var?”** diyebilse. Belki de bu girişimle yeni tür işbirlikçilerin dayandıkları yalan ve yanlış bilgilendirme ortamı yıkılır, Batı’nın eski ve yeni tür tezgahlarının altındaki yalın gerçekler de ortaya dökülürdü. Karşı propagandanın hangi finansla beslendiği de ortaya çıkardı.

Söz konusu olan, sonsuz geleceğe, özgürlüğe ve barışa uzanan yolda, her türlü saldırıya ve karanlık ortama karşın ayakta kalabilmekse, bunun yolu gerçeklerin örtülmesine izin vermemekten geçer. Bu konuda en iyi örnek, 15-20 Eylül 1920 arasında Gazi tarafından sergilenen açık tutumdur.

Tarihle oynamanın, dahası “Ölen öldü, nasıl olsa yanıtlanamaz” yanılgısına kapılarak, yazıp çizmenin ve yalanlara dayalı kara bilgi taşıyıcılığa soyunmanın sonucu, genç kuşaklara çektirilecek acılardır. Bu tutum ise kara vicdanlara ve önünde sonunda emperyalizmin mağası olanlara yakışır.

¹ Yazının tümü: Atatürk’ün Büyük Söylevi Üzerine belgeler, Bilâl N. Şimşir, Türk Tarih Kurumu Üyesi, TTK Yayınları, XVI. Dizi-Sayı: 61, s.67.

² Bilindiği gibi, İngiltere Türkiye Cumhuriyeti’nin başkentine uzun yıllar bir büyükelçi atamamıştır. ABD ise Lozan Antlaşması’nı onaylamayarak Türkiye Cumhuriyeti’nin yasallığını yadsımıştır.

³ Tam metin: Daily Telegraph, 29.9.1928’den a.g.y. s.31-32

⁴ Tam metin: a.g.y. Belge No: 38, s.24-25

⁵ “Tanin: 1.12.1945” den aktaran Zeki Sarıhan. a.g.y. c.II,s.38.

⁶ Tam metin: The Times, 2 Ekim 1928, B.N.Şimşir, a.g.y. Belge No: 29, s.29-30

⁷ “Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım” Rauf Orbay, Emre Yayınları, İst. 1993, C.2, s.208-9

⁸ Bu iddia 1980’li yıllarda Jan Zürcher’in ikinci Cumhuriyet tezcilerinden esinlenerek yazdığı Modernleşen Türkiye kitabında ileri sürüldüğü gibi, aslında mücadeleli örgütleyen kuruluşun İttihat ve Terakki olduğu, M. Kemal’in örgütlenmeyi ele geçirdiği iddiasında kendisini gösterecektir. Zürcher, bununla da kalmayacak, bağımsızlık savaşının, Ermeni ve Rumların mallarına, mülklerine el koymak isteyen Türk eşrafınca başlatıldığını da ileri sürecektir. Ancak, ilginç olan Zürcher’in iddiaları değildir. Onun bu tezlerini içeren kitabının özellikle “Liberal” düşüncelilerce, Türk üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmasıdır.

⁹ Telgrafın tam metni (özgün eski yazı ve yeni yazı): Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden, Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları, Dr. M. Cemil Özgül, Atatürk Araştırma Merkezi, Ank. 1989, Belge No:6

¹⁰ Yaklaşık olarak çevrilirse: Milli meclis seçilmiş olduğuna göre, Heyet-i Temsiliye artık meclisin yönetimi altında çalışmalıdır, düşüncesindeyim"

¹¹ C. Özgül, a.g.y. Belge No: 7

¹² Özgün tam metinler: Nutuk, Gazi Mustafa Kemal Tarafından, Devlet basımevi, İst. 1938, Belge Tel. s. 459-460

¹³ Âli: yüce, ulu; Teferruat: Ayrıntılar; Takyid: Koşula bağlama (Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük, F. Develioğlu, Aydın K. 14.B. 1997)

¹⁴ Günümüz dilinde tam metin: Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları II, Mustafa Onar, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları / 1739, Ank. 1995, s.329-330

¹⁵ Ankara'da eski Anafartalar Polis Karakolu'nun bulunmuş olduğu bina.

¹⁶ 1990'lı yıllarda başlayan psikolojik saldırı kampanyasında özellikle kullanılan Ali Şükrü'nün öldürülme olayı, Rum Pontus ve Ermeni çetelerine karşı Karadeniz halkını korumak üzere savaşmış olan, 1920'de Doğu Anadolu'da Milli Hükümet'in etkisini kırmak, İngilizler'e kolaylık sağlamak üzere başlatılan Koçkiri (Sivas'ın doğusu) başlatılan Kürt ayaklanmasının bastırılmasında önemli görevler üstlenen ve Bağımsızlık Savaşı'nda Sakarya'da büyük kayıplar veren Giresun Gönüllü Alayı'nın komutanı Osman Ağa, 1996'da II. Cumhuriyetçilerin sözcüsü Yeni Yüzyıl gazetesinde, Ahmet Altan tarafından Susurluk kazasının ertesinde Atatürk'ün tetikçisi olarak ilan edilmişti. Aynı gazetede Can Dündar'ın kitabından alıntıyla Osman Ağa'nın Atatürk'e "sarı yılan" diye bağırıldığı rivayeten yayınlanmıştı. (Bu yayınlı ilgili geniş bilgi için bk. Kuva-yı Medya, 9 Aralık 1996, s.35) O günlerde Hüseyin Avni Ulaş Yeni Demokrasi Hareketi adlı partinin demokrasi simgesi olarak sunulmuş, parti başkanı Cem Boyner Hüseyin Avni Ulaş'ın mezarını ziyaret etmiş, Altan kardeşler de Hüseyin Avni Ulaş'ın heykelinin dikilmesi için yazılar yazmışlardı.

Bu olayla ilgili temel kaynak olarak "*Trabzon Meh'usu Şehid-i Muazzez Ali Şükrü Bey*", Kadir Mısıroğlu, 1978, değerlendirmektedir.. Mısıroğlu, Suudların kurduğu Rabita adlı örgütün kuryesi olarak tanınmaktadır. (Rabita, Uğur Mumcu, Tekin Yayınevi)

Tarihin yalanla örtülmesinin tipik örneğidir bu kampanya. Osman Ağa'nın Bağımsızlık Savaşı'ndaki katkıları özellikle unutturulmaya çalışılmış, O'ndan salt Muhafız Alayı Kumandanı olarak söz edilmiştir. Oysa, Atatürk, Osman Ağa ile Samsun'a çıkışının hemen ertesinde Havza'da görüşmüş ve Osman Ağa, Karadeniz Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin kuruluşunda görev almıştır. Osman Ağa, sonra Yarbay rütbesini almıştır. I. Meclis'te Hüseyin Avni ve ittihatçıları başını çektiği 2. Grup O'nun ölüsünü meclisin karşısına bacağından astırılmışlardır.

Osman Ağa hakkında yazılan son dönem kitaplarından biri de Cemal Şener'e aittir: "Topal Osman Olayı" Bu kitap da yukarıda sözü edilen muhalefet tezlerini savunma esası üzerine kurulmuştur. Cemal Şener ayrıca "Çerkez Ethem Olayı" adlı kitabı da yayımlamıştır. Prof. Toktamış Ateş'in gözetiminde hazırlanan bu kitap da M. Kemal'i entrikacı bulur ve Ethem'in ihanete itildiğini ileri sürer. Cemal Şener'in tez hocası, Prof. T. Ateştir. T. Ateş, Osman Ağa için şunları yazar: "*Kimdir bu Topal Osman? Düpedüz bir eşkıya, bir çete reisi. Ankara'nın o çok zor günlerinde Mustafa Kemal'in korunmasını üstlenen Karadenizli çetecilere kumandan olarak atanmış, fakat bu görevin gerektirdiği sorumluluk bilincinin çok uzağında olduğu için milletin ve milletvekillerinin başına dert olmuş bir haydut.*" T. Ateş söz konusu yazısında ayrıca, "*Yunan ilerlemesine karşı Ege bölgemizde direnen tüm çeteler daha sonra Batı Cephesi Kumandanlığının emrine girmişlerdi. Böyle yaptıkları için onların (en azından bir bölümünün) eşkıya olduğunu unutacak mıyız? Mümkün mü bu?*" diye sorar.

¹⁷ Hatıratım, Rıza Nur, C.III, s.117. Bu hatırat İngilizlerden alınıp, Almanya'da yayımlanır. hatıratın 1932'de İngiliz ajanı Armstrong tarafından yazılan ve 1932'de yayımlanan "Grey Wolf" adlı kitaptaki Atatürk'le ilgili cinsel yaşam uydurmalarına, sövgülere, alkol yakıştırmalarına da kaynaklık ettiği görülecektir. Bu kitap, 1996'da bir etnik grup sempatanları tarafından Türkçe'ye çevrilerek yayımlanmıştır.

Rıza Nur'un kitabı da, yasaklı olduğu gerekçesiyle Abdurrahman Dilipak tarafından küfür sözcüklerinin yerleri boş bırakılarak, Türkiye'de yayımlanır. Böylece Harold Courtney, Armstrong ve Rıza Nur, 65 yıl sonra aynı işlevi görmek üzere Türkiye'de buluşurlar.